

**НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«ЧЕРНІГІВСЬКИЙ КОЛЕГІУМ»
імені Т. Г. ШЕВЧЕНКА**

Кафедра права, філософії та політології

ФУТУРОЛОГІЯ

**Навчально-методичний комплекс для
студентів магістратури**

**Упорядник: кандидат політичних наук,
доцент Костирєв А. Г.**

ЧЕРНІГІВ – 2019

УДК 001.18

Т.18

*Розглянуто і схвалено на засіданні кафедри права,
філософії та політології.*

Протокол №1 від 30.08.2019р.

Рецензенти:

Доній Н. Є, доктор філософських наук, професор;

Тополь О. В., доктор філософських наук, професор.

Фуцурологія: Навчально-методичний комплекс дисципліни. / Уклад. Костирев А. Г. – Чернігів: ВЦ «Графіка», 2019. – 45 с.

У навчально-методичному комплексі викладено навчально-методичні матеріали, необхідні для вивчення дисципліни «Фуцурологія» студентами-магістрантами спеціальності 033 «філософія». Навчально-методичний комплекс складається із вступної пояснювальної записки, опису мети і завдань курсу, вимог до знань та вмінь, критеріїв і шкали оцінювання результатів навчання, опису вмісту і логічної побудови курсу, навчально-тематичного плану і навчальної програми дисципліни. Даються рекомендації щодо самостійного вивчення дисципліни, тематика авторських робіт (есе), питання для заліку, список рекомендованої основної та допоміжної літератури.

УДК 001.18

Т.18

© А. Г. Костирев, 2019

© ВЦ «Графіка», 2019

ЗМІСТ

1. Пояснювальна записка	4
2. Мета і завдання дисципліни	6
3. Вимоги до знань і вмінь студентів, програмні компетенції, критерії та шкала оцінювання	7
4. Вміст і логічна побудова курсу	12
5. Навчально-тематичний план	15
6. Навчальна програма дисципліни.....	20
7. Методичні рекомендації щодо організації самостійної роботи	32
8. Тематика авторських робіт (есе)	34
9. Питання до заліку.....	39
10. Рекомендована література	40

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Футурологія є міждисциплінарною галуззю знання, вивчення якої грає важливу роль у формуванні націленого у майбутнє творчого мислення студентів магістратури, тому що ефективність їхньої діяльності у будь-якій сфері буде пов'язана з вмінням правильно визначити перспективи розвитку соціальних акторів на індивідуальному, груповому, регіональному, національному і глобальному рівнях і відповідно до цього ставити цілі їхньої діяльності та розробляти необхідні для їх досягнення пропозиції та рекомендації. Особливої актуальності футурологічна проблематика набуває у контексті необхідності розробки науково обґрунтованих сценаріїв майбутнього України.

Футурологія як дисципліна виконує цілий ряд освітніх функцій - світоглядну, пізнавальну, аксіологічну, прогностичну, креативно-практичну, котрі розширяють обрії мислення магістрантів, формують вектор його спрямованості у майбутнє, сприяють підвищенню рівня їхньої освіченості і професійної кваліфікації. При цьому специфіка предметного поля даної дисципліни передбачає необхідність охоплення широкого комплексу знань у різноманітних сферах та визначає особливе значення творчого підходу до розгляду запропонованої тематики.

Даний навчально-методичний комплекс допоможе студентам-магістрантам саме таким чином організувати свою роботу з вивчення фундаментальних положень філософії майбуття, аналізу основних футурологічних концепцій та сценаріїв майбутнього, а також оволодіння методикою складання власних футурологічних прогнозів.

Основна ідея навчально-методичного комплексу полягає у сприянні розкриттю індивідуального творчого пізнавального і креативного потенціалу кожного студента у процесі його поступового занурення у глибини багатоманітних систем поглядів на майбутнє та формування навичок критичного мислення по відношенню до тих проєктів майбутнього, які культивуються у масовій свідомості.

Відповідно до цього, у ньому визначена мета і основні завдання, тематичний план дисципліни, програма її викладання, теми лекцій і рекомендована література, питання до заліку.

Навчально-методичний комплекс включає п'ятнадцять тем і побудований відповідно до місця та значення дисципліни у структурно-логічній схемі, яка визначена освітньо-професійною програмою підготовки магістрів по спеціальності «філософія». Комплекс передбачає попереднє вивчення студентами таких дисциплін як філософія, соціологія, політологія, всесвітня історія.

МЕТА І ЗАВДАННЯ ДИСЦИПЛІНИ

Мета навчальної дисципліни «Футурологія» полягає у формуванні у студентів науково обґрунтованого комплексного соціально-культурного образу майбутнього як філософської категорії та максимально достовірного уявлення про значущі тенденції суспільного розвитку і творчого використання цієї інтелектуальної бази для критичного аналізу явищ минулого та сучасних процесів, а також для реалістичної оцінки перспектив реалізації існуючих планів.

Основні завдання вивчення дисципліни «Футурологія»:

- вивчення онтологічних, аксіологічних, антропологічних, гносеологічних і праксеологічних вимірів майбутнього як філософської категорії;
- аналіз витоків футурології як міждисциплінарної області сучасного наукового знання;
- засвоєння методів футурологічного прогнозування;
- творче осмислення та оцінка основних футурологічних концепцій;
- генерування заснованих на наукових даних образів майбутнього.

ВИМОГИ ДО ЗНАНЬ І УМІНЬ СТУДЕНТІВ, ПРОГРАМНІ КОМПЕТЕНЦІЇ ТА КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАННЯ

У результаті вивчення навчальної дисципліни «Футурологія» студенти повинні

знати:

- історію та проблематику філософії майбуття;
- філософські основи знання про майбутнє;
- етапи розвитку футурології;
- методи футурологічного прогнозування;
- базові сучасні футурологічні концепції;

вміти:

- аналізувати існуючі комплекси соціальних очікувань щодо перспектив розвитку соціуму;
- оцінювати прогнози майбутнього, які висуваються експертами, щодо ступеню їхньої реалістичності;
- розробляти власні образи майбутнього, засновані на явищах актуальної соціальності, наукової прогностики, творчого осмислення та креативної фантазії.

Програмні компетентності

Загальні (універсальні):

Логічність. Вміння формулювати мету і визначати необхідні для її досягнення послідовні завдання, використовувати для їх вирішення та формулювання обґрунтованого висновку актуальну інформацію та ефективну методологію. Володіння системними філософськими підходами до наукового аналізу соціальних явищ, комплексним, історичним, компаративістським, структурно-функціональним методами дослідження, загальнонауковими та спеціальними

методами прогнозування. Здатність до з'ясування причинно-наслідкових зв'язків у соціальних процесах. Здатність проводити цільовий контент- та компаративістський аналіз інформації з різних джерел, робити смислові узагальнення та висновки в певній логічній системі і формування на цьому ґрунті особистого філософського світогляду. Знання стандартів, необхідних для наукового дослідження і публікування, включаючи критичну обізнаність та інтелектуальну чесність.

Креативність. Здатність генерувати оригінальні філософсько-теоретичні та практично спрямовані ідеї, шукати та віднаходити нестандартні шляхи їхньої реалізації. Вміти виділяти сутність проблеми і розробляти власні пропозиції щодо її розв'язання. Готовність творчо підходити до вирішення поставлених завдань. Несприйняття можливості використання плагіату.

Критичність. Здатність застосовувати навички критичного мислення для оцінки потоків наукової та публіцистичної інформації. Медіаграмотність та вміння відрізнити суб'єктивні, спонтанні, фальсифіковані складові філософських суджень та фейкові повідомлення від неупереджених, правдивих і аргументованих. Вправність у використанні останніх у власному дослідженні. Схильність до самоперевірки отриманих результатів. Готовність знайти і визнати помилки у власній концепції (точці зору). Відкритість, здатність сприймати та враховувати зауваження, оптимізувати власну позицію в процесі дискусії.

Комунікабельність. Вміння визначити мету і базові цінності, довкола яких розгортатиметься комунікаційний процес. Здатність визначити найбільш ефективний стиль комунікації та сформулювати основні дефініції. Дотримуватись визначеного порядком денним напрямку дискусії. Увага і філософська толерантність до іншої/інакшої думки, здатність

аналізувати її зміст та структуру в процесі спілкування та адекватно на неї реагувати. Налаштованість на діалог, залучення до власних міркувань висловлених слухних ідей опонентів. Навички ефективного використання сучасних інформаційно-комунікаційних технологій у спілкуванні.

Грамотність. Використання відповідної термінології та форм вираження дисципліни в усній та письмовій формах рідною чи іноземною мовами. Навички написання аналітичних та публіцистичних філософських і гуманітарних текстів з дотриманням стандартів їх академічного оформлення. Здатність використовувати усно/письмово державну мову у всіх сферах суспільного життя. Здатність розуміти іншомовні професійні тексти, використовувати іноземну мову для апробації наукових результатів в усній та письмовій формах та для спілкування в міжнародному загальному, науковому і професійному середовищі.

Спеціальні (фахові):

- Усвідомлення характерних особливостей у філософських поглядах на майбутнє та можливостей його пізнання мислителів різних періодів розвитку філософської думки та їх використання у футурологічному дискурсі.
- Розуміння комплексу філософсько-світоглядної проблематики футурології, вміння творчо підходити до її інтерпретації при моделюванні соціальних процесів.
- Компетентність у критичному аналізі основних футурологічних концепцій, а також здатність до використання їх положень при розробці можливих сценаріїв майбутнього.
- Компетентність в оцінці фундаментальних здобутків гуманітарних, суспільних і природознавчих наук, які використовувалися на різних етапах розвитку футурології, та

визначенні найбільш перспективних з існуючих розробок для формування образів майбутнього.

- Знання методології та базове володіння філософськими, загальнонауковими і спеціальними методами футурологічного прогнозування.

Критерієм успішного проходження здобувачем освіти підсумкового оцінювання є досягнення ним мінімальних порогових рівнів оцінок за кожним запланованим результатом навчання навчальної дисципліни.

Мінімальний пороговий рівень оцінки визначається здатністю студента окреслити витoki футурології як науки, охарактеризувати основні етапи розвитку футурології, представити аналіз основних футурологічних концепцій та вмінням на основі узагальнення засвоєних теоретичних положень застосовувати методи футурологічного прогнозування для творчого формування власного образу майбутнього на регіональному, національному та глобальному рівні у середньо- та довгостроковій перспективі.

ШКАЛА ОЦІНЮВАННЯ

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка за шкалою ECTS	Оцінка за національною шкалою
		для заліку
90 – 100	A	зараховано
83 – 89	B	
75 – 82	C	
68 – 74	D	
60 – 67	E	
35 – 59	F _x	не зараховано з можливістю повторного складання
0 – 34	F	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

Основні бали до підсумкової оцінки нараховуються наступним чином:

- за роботу на лекційних заняттях по кожній темі – 2 бали (1 бал за годину);
- самостійна робота по кожній темі оцінюється за якістю представлених авторських есе – до 4 балів;
- усна відповідь на питання заліку оцінюється – до 10 балів (до 5 балів за кожне питання).

Таблиця розподілу нарахування балів

	Аудиторні (лекційні) заняття та самостійна робота															За-лік	Сума
	Модуль 1					Модуль 2					Модуль 3						
Теми	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	10	100
Бали	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6		

Крім того додаткові бали можуть бути нараховані за участь у конференціях, круглих столах та інших науково-практичних заходах.

ВМІСТ І ЛОГІЧНА ПОБУДОВА КУРСУ

Навчально-методичний комплекс включає в себе всі основні теми курсу «Футурологія», викладені в стислій формі.

Зміст дисципліни розкривається у трьох модулях:

1. Історія філософії майбуття.
2. Теоретико-методологічні основи футурології.
3. Основні сучасні футурологічні концепції.

Означені змістовні модулі утворюють логічно структуровану побудову, в основу якої покладені історично генеровані фундаментальні філософські парадигми, що формують теоретико-методологічні підходи і проблематику сучасної науки про майбутнє, котрі, у свою чергу, визначають спрямування і зміст існуючих футурологічних прогнозів.

Комплекс передбачає послідовне ознайомлення студентів з історією філософії майбуття, із становленням її основних течій, поглядів на можливості та методи пізнання майбутнього, окреслення предмету та проблематики сучасної футурології як міждисциплінарної галузі знання, вивчення методів футурологічного прогнозування, представлення аналізу найбільш авторитетних концепцій та характеристики науково обґрунтованих можливих сценаріїв майбутнього.

У першому змістовному модулі запропонований огляд процесу становлення і розвитку філософських парадигм, які викривають екзистенціальний зміст майбутнього та можливості його пізнання, від стародавніх часів до кінця ХХ сторіччя.

Перша тема присвячена ознайомленню студентів із спробами раціонального осмислення часу та пошуками телеологічного пояснення світу античними філософами. Особлива увага приділяється роздумам Геракліта щодо можливості пізнання дійсності, яка є плінною у часі, ідеалістичній теорії Платона та його уяві про ідеальний майбутній суспільний устрій, розробленим Аристотелем категоріям «можливість», «дійсність», «час», «минуле», «теперішнє», «майбутнє» та концепції детермінізму, яку розвивали стоїки.

У другій темі показані особливості тлумачення майбутнього у працях ранньохристиянських мислителів, дана характеристика перших утопічних проєктів майбутнього, окреслені визначні риси раціоналізму та віри у прогрес як ознак філософських поглядів на майбутнє представників Просвітництва.

Третя тема висвітлює найважливіші методологічні положення до розуміння майбутності у філософії Нового часу. В ній розглядаються визначні ознаки філософського підходу І. Канта до майбутнього: гуманістична телеологічна орієнтація і доведення визначної ролі людського розуму у піднятті завіси над прийдешнім буттям, онтологія майбуття Ф.- Г. Гегеля та сформульовані ним закони діалектики, а також прогностичність у теоріях соціалістичного утопізму. Представлений критичний аналіз концепції історичного матеріалізму К. Маркса і Ф. Енгельса. Порівнюються позитивістські (О. Конт, Г. Спенсер) та духовні (Ф. Достоевський, В. Соловйов, Л. Толстой) виміри філософії майбуття.

Четвертій тема ілюструє співвідношення песимістичних і оптимістичних поглядів на можливості пізнання майбутнього та наслідки науково-технічного прогресу у науковій думці другої половини ХХ ст. У темі представлено описання культурно-цивілізаційного підходу до аналізу майбутнього, бачення майбутнього як «нової духовно-суспільної творчості» російськими філософами-емігрантами, проєкції майбутнього в екзистенціалізмі та філософії абсурду, а також проаналізовані концепції індустріального суспільства та відкритого суспільства.

П'ята тема присвячена вивченню творчого доробку українських мислителів різних часів, які намагалися досягнути майбутні обрії людства та України. Акцент робиться на розгляді філософського обґрунтування Г. Сковородою майбутнього людини, спрямованості у майбутнє Шевченкових ідеалів, ідеї винайдення України і думок про її майбутнє М. Максимовича, М. Костомарова і П. Куліша, образу майбутнього у кардіоцентризмі П. Юркевича, поглядів М. Грушевського на майбутнє як закономірне продовження історичної тенденції. На

завершення пояснюються можливості застосування у прогностичній діяльності «коефіцієнту майбутнього» М. Амосова.

Осягнення змісту п'яти тем першого змістовного модулю дає змогу перейти до опанування тематикою другого змістовного модулю, у якому визначаються філософський зміст, предмет і проблематика сучасної дисципліни futures studies, показані етапи її розвитку та методологія досліджень.

Шоста тема присвячена визначенню філософського змісту категорії «майбутнє». У ній всебічно розглядаються онтологічні, аксіологічні, телеологічні, антропологічні та гносеологічні виміри цієї категорії, а також досліджуються праксеологічні аспекти пізнання майбутнього.

У сьомій темі подається загальний аналіз витоків футурологічної проблематики: від міфологічних та релігійних образів майбутнього вимальовуються проблеми детермінізму, телеологізму і провіденціалізму майбутнього; від пророцтв та езотерики – проблема співвідношення раціонального та ірраціонального способів передбачення прийдешніх подій; від утопій та антиутопій – проблеми архаїзму і футуризму у світосприйнятті та моделюванні майбутнього, оптимізму і песимізму футурологічних прогнозів; від історизму – проблема невизначеності та ймовірності майбутнього; від наукової фантастики – проблеми часових і просторових стрибків, позаземного впливу, та співвідношення науково-технічних інновацій та гуманістичної спрямованості прогресу. Порівнюються проблематики прогностики і футурології.

У восьмій темі подається характеристика основних етапів розвитку футурології як науки: зародження футурології та становлення перших футурологічних шкіл та організацій, формування нормативного, емпіричного та критичного напрямів науки про майбутнє і концептуалізація основних футурологічних поглядів, утвердження дисципліни futures studies і систематизація знань про майбутнє та аналіз нових викликів глобалізованого світу.

У дев'ятій темі визначається предмет футурології як міждисциплінарної галузі знання, аналізується зміст культурної, нормативно-аксіологічної, креативної функцій футурології,

умови ефективності науково-прогностичного та комунікаційного аспектів генерування образів майбутнього.

Десята тема присвячена вивченню сучасних методів футурологічного прогнозування і джерел формування уявлень про майбутнє. У темі подається характеристика таких видів формування образів майбутнього як передбачення (foresight), передумова (prediction) і прогноз (forecast). Досліджуються рівні методології футурологічного пізнання: філософський, загальнонауковий, спеціальнонауковий, технологічний.

Опанування п'ятью означеними темами другого змістовного модуля дозволяє перейти до обґрунтованого аналізу основних футурологічних концепцій, які представлені у третьому змістовному модулі.

В одинадцятій темі аналізуються концепції, які розглядають майбутнє скрізь призму геополітики: «кінця історії» Ф. Фукуями, зіткнення цивілізацій С. Хантінгтона, «великої шахівниці» та «стратегічного бачення» З. Бжезинського, «Великої Європи» та інших. Особлива увага приділяється аналізу варіантів ролі України у системі нового світового порядку.

Дванадцята тема присвячена розгляду вірогідних моделей суспільства, які формуються під впливом інформаційної революції. В ній показаний перехід від інформаційного суспільства епохи телебачення до мережевого суспільства ери Інтернету, розкриті проблеми Big Data, балансу між відкритістю і закритістю інформації, злиття офлайн і онлайн активності, викриті проблеми становлення економіки знань в Україні та її інтеграції у світовий інформаційний простір.

У тринадцятій темі досліджується феномен трансгуманізму, аналізуються перспективи і проблеми, пов'язані зі створенням та запровадженням штучного інтелекту, киборгізацією, трансгенною інженерією.

Чотирнадцята тема присвячена глибокому і всебічному аналізу майбутніх загроз природного і техногенного, соціального, політичного, економічного, демографічного,

культурно-духовного характеру та пропозицій для їх уникнення або подолання У темі представлені комплексні середньо- та довгострокові глобальні прогнози песимістичного, оптимістичного та виваженого характеру.

У п'ятнадцятій темі окреслені варіанти образів майбутнього для України. На основі аналізу розглянутих у попередніх темах футурологічних концепцій аналізується проект розбудови організованого відкритого суспільства, у якому пріоритет духовних цінностей являє собою основу комунікації, яка забезпечує баланс доцентрових і відцентрових сил, особистих і колективних інтересів та сприяє зростанню індивідуального, соціального і національного капіталів. Україна у майбутньому мислиться як міжцивілізаційний форум, на якому відбувається обмін ідеями, інноваціями, інвестиціями, ресурсами.

Структура кожного змістовного модуля складається з двох блоків – лекційного блоку та блоку самостійної роботи. При цьому опанування їх тематикою вимагає від студентів не тільки «пасивної» роботи «на прийом» під час прослуховування лекцій та прочитання рекомендованої літератури у процесі самостійної роботи, але й «активної» творчої діяльності «на віддачу», яка полягає у підготовці авторських есе по кожній з тем курсу.

Формою підсумкового контролю успішності навчання є залік.

НАВЧАЛЬНО–ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин					
	денна форма			заочна форма		
	Разом	у тому числі		Разом	у тому числі	
		лекції	сам. робота		лекції	сам. робота
1	2	3	4	5	6	7
Змістовий модуль 1. Історія філософії майбуття						
Тема 1. Осмислення майбутнього у філософії Античності	8	2	6	8		8
Тема 2. Бачення майбутнього, представлені у творах мислителів часів Середньовіччя, Відродження та Просвітництва	8	2	6	8		8
Тема 3. Концепції майбутнього у філософії Нового часу	8	2	6	8	2	6
Тема 4. Основні напрями філософії майбуття другої половини ХХ ст.	8	2	6	8	2	6
Тема 5. Образ майбутнього у творчих доробках українських мислителів	8	2	6	8		8
Разом за змістовим модулем 1	40	10	30	40	4	36

Змістовий модуль 2. Теоретико-методологічні основи футурології						
Тема 6. Майбутнє як філософська категорія	8	2	6	8	2	6
Тема 7. Витоки футурологічної проблематики	8	2	6	8		8
Тема 8. Основні етапи розвитку футурології як науки	8	2	6	8	2	6
Тема 9. Предмет і функції футурології	8	2	6	8		8
Тема 10. Методи футурологічного прогнозування	8	2	6	8	2	6
Разом за змістовим модулем 2	40	10	30	40	6	34
Змістовий модуль 3. Основні сучасні футурологічні концепції						
Тема 11. Геополітичні концепції майбутнього	8	2	6	8	2	6
Тема 12. Моделі інформаційного та мережевого суспільства	8	2	6	8		8
Тема 13. Трансгуманізм як футурологічний сценарій	8	2	6	8		8

Тема 14. Науково-технологічні перспективи та соціально-вітальні загрози у сучасних футурологічних прогнозах	8	2	6	8		8
Тема 15. Україна: обрії майбуття	8	2	6	8	2	6
Разом за змістовим модулем 2	40	10	30	40	4	36
Усього годин	120	30	90	120	14	106

НАВЧАЛЬНА ПРОГРАМА ДИСЦИПЛІНИ

Змістовний модуль 1. Історія філософії майбуття

Тема 1. Осмислення майбутнього у філософії Античності. Спроби раціоналістичного осмислення модусів часу Гераклітом (бл. 540–480 до н. е.), Піфагором (бл. 572–497 до н. е.), Емпедоклом (бл. 490–430 до н. е.). Майбутній суспільний лад у поглядах Демокріта (бл. 460–370 до н. е.). Хілона (Філона) (? – 2–1 до н. е.) Гіппія (бл. V–IV до н. е.) Ксенофонта (бл. 430–355 до н. е.) Проекти майбутньої держави Фулідіда (бл. 460–396 до н. е.) і Гіподама (V ст. до н. е.) Сократ (470/469–399 до н. е.) про шляхи приведення майбутнього правління до найкращих зразків. Пошуки телеологічного пояснення світу, спрямування його до майбутнього ідеального ладу на моральних засадах та основні риси майбутнього суспільства у вченні Платона (Арістокла) (бл. 427–347 до н. е.). Положення стосовно майбутнього, запропоновані Арістотелем (384–322 до н. е.), розробка ним категорій «можливість», «дійсність», «час», «минуле», «теперішнє», «майбутнє», пошуки майбутнього найкращого державного устрою. Вчення Епікура (341–270 до н. е.) про природу, рух атомів і багатство світів, його думки про безкінечність і вічність, положення про час. Лукрецій Кар (бл. 97–бл. 55 до н. е.) про майбутність як повторення і закономірне продовження минулого. Лукіан (бл. 120 – після 180) про розум і можливість прогнозувати природні явища. Спричиненність та визначеність майбутнього у вченні стоїків (Зенон Кітійський (бл. 336– бл. 264 до н. е.). «Прогностика» та визначення дівінації як мистецтва «проорокування» Цицероном (106–43 до н. е.). Луцій Анней Сенека (бл. 4 р. до н. е. –65 р. н. е.) про час як найважливішу міру спрямованого в майбутність людського життя, але відтермінованого в минуле і відмежованого часом від смерті тіла. Фаталізм та презентизм Марка Аврелія (121–180 рр.).

Тема 2. Бачення майбутнього, представлені у творах мислителів часів Середньовіччя, Відродження та Просвітництва. Особливості тлумачення майбутнього у працях ранньохристиянських мислителів. Трактатування майбутнього та основи суб'єктивної теорії часу у працях Аврелія Августина (354–430). Фома Аквінський (1225–1274) про співвідношення вічності і часу, його підходи до контурів близького майбутнього суспільства, держави та окремої людини в дочасному житті. Надчуттєвий досвід як спосіб осягнути майбутнє (Роджер Бекон (бл. 1214–1292). Протестантські ідеї стосовно майбутнього. «Християнський гуманізм» як умова досягнення злагоди і гармонії у майбутньому суспільстві (Еразм Роттердамський (1469–1536). «Фортуна» Нікколо Маківеллі (1467–1527), його основі ідеї постійного коловороту історичного процесу від «несвободи до свободи». «Утопія» Томаса Мора (1478-1525), «Місто Сонця» Томазо Кампанелли (1568-1639), «Нова Атлантида» Френсіса Бекона (1561-1626). Пошуки нових методів дослідження природи і суспільства видатних мислителів Відродження: Леонардо да Вінчі (1452–1519), Миколай Коперник (1473–1543), Галілео Галілей (1564–1642), Бернардіно Телезіо (1509–1588), Франческо Патріці (1529–1597), Джордано Бруно (1548–1600) та інших. Змінність буття, спадкоємність і спрямованість науки в майбутнє у тлумаченні Мішеля де Монтеня (1533–1592). Раціоналізм та віра у прогрес як визначні риси філософських поглядів на майбутнє в епоху Просвітництва. Можливості людського розуму і значення правильного методу та його використання для пізнання теперішнього та прогнозування майбутнього у картезіанстві (Рене Декарт (1596–1650). Майбутнє як функція розуму та роль досвіду у пізнанні минулого для передбачення майбутнього у концепції Томаса Гоббса (1588–1679). Можливість прогресу пізнання та прийдешнє як мета у трактуванні Блеза Паскаля

(1623–1662). Демократичні прогностичні ідеї Джона Локка (1632–1704). Погляди на майбутнє Бенедикта (Баруха) Спінози (1632–1677). Монади Готфріда Лейбніца (1646–1716). Основи субстанційної концепції простору і часу Ісаака Ньютона (1643–1727). Модель світобудови та прогнозування Емануеля Сведенборга (1688–1772). Спроби концептуального підходу до пояснення майбутнього людства прихильників ідеї суспільного прогресу. Шарля Монтеск'є (1689–1755), Вольтера (1694–1778), Жана-Жака Руссо (1712–1778), Клода-Адріана Гельвеція (1715–1771), Жана-Антуана-Нікола Кондорсе (1743–1794), Йоганна Готфріда Гердера (1744–1803).

Тема 3. Концепції майбутнього у філософії Нового часу. Найважливіші методологічні положення гуманістичного підходу до розуміння майбутності у філософії Іммануїла Канта (1724–1804). І. Кант про контури суспільства у віддаленому майбутньому. Історія як реалізація прихованого «плану» природи. Аналіз провидіння І. Канта та його доводи щодо можливості вироблення передбачень майбутнього. Кантівський проект правової держави і нового світового порядку. Детермінізм та доцільність у філософії Йогана-Готліба Фіхте (1762–1814). Майбутня держава і нові політико-правові та суспільно-економічні відносини у проекті Фіхте. Засади філософії історії Фрідріха-Вільгельма Шеллінга (1775–1854). Ідеї «установленої наперед гармонії» і «першопочаткової тотожності», співвідношення безконечного і скінченного, причини й наслідки, можливості й дійсності. Ф. Шеллінг про можливість майбутнього правового світопорядку. Діалектика Георга-Вільгельма-Фрідріха Гегеля (1770–1831). Онтологічний вимір майбутнього. Гегелівська універсальна модель соціального. Всесвітня історія як прогрес в усвідомленні свободи. «Основні засади філософії майбутнього» Людвіга-Андреаса Фєєрбаха (1804–1872).. Антропологічні аспекти

філософії майбутнього: любов і прагнення до щастя як рушії прогресу, діалог як спрямованість у майбутнє. Прогностичність у теоріях соціалістичного утопізму Клода-Анрі де Сен-Сімона (1760–1825), Шарля Фур'є (1772–1837), Роберта Оуена (1771–1858). Історичний матеріалізм та комунізм як майбутнє людства (Карл Маркс (1818–1883) Фрідріх Енгельс (1820–1895). Передбачення майбутнього як продукт знань про реальні тенденції минулого й теперішнього та про можливість впливу неконтрольованих сил (Ф. Енгельс «Діалектика природи»). Психологічне сприйняття часу та песимізм Артура Шопенгауера (1788–1860). Прогрес та шляхи еволюції людини і перетворення суспільства у позитивізмі Огюста Конта (1798–1857) і Герберта Спенсера (1820–1903). Спрямованість поглядів у майбутнє та надлюдина Фрідріха-Вільгельма Ніцше (1844–1900). «Вічне повертання» як ступінь наближення віддаленого майбутнього та «історична» людина. Духовність і моральне самовдосконалення як стрижень філософії майбуття у працях російських мислителів Федора Достоєвського (1821–1881), Володимира Соловйова (1853–1900), Льва Толстого (1828–1910).

Тема 4. Основні напрями філософії майбуття другої половини ХХ ст. Песимізм і оптимізм у філософії майбуття другої половини ХХ ст. Заперечення можливості наукового пізнання законів історії у гносеології Генріха Ріккерта (1863–1936) та феноменології Моріса Мерло-Понті (1908–1961). Культурно-цивілізаційний підхід до оцінки майбутнього (Освальд Шпенглер (1880–1936), Арнольд-Джозеф Тойнбі (1889–1975). П'єр-Тєяр де Шарден (1881–1955) про дух, спрямований у майбутнє. Микола Бердяєв (1874-1948), Семен Франк (1877-1950), Іван Ільїн (1883-1954) про майбутнє як «нову духовно-суспільну творчість». Створення картини майбутнього на основі знань реальних можливостей, виявлених у минулому й теперішньому, у філософській концепції Карла

Ясперса (1883–1969). Історичність буття і пошук його сенсу через проєкцію його в майбутнє в екзистенціалізмі Мартіна Хайдеггера (1889–1976). Еріх Фромм (1900–1980) про феномен любові, яка спрямовує людей у майбутнє. Жан-Поль Сартр (1905–1980) про екзистенційне проектування майбутнього. Футуристичне спрямування філософії Хосе Ортеги-і-Гассета (1883–1955). «Відблиск майбутнього» через призму абсурдності життя у творчості Альбера Камю (1913–1960). «Філософія надії» Ернста Блоха (1885–1977). Концепція індустріального суспільства у працях Толкотта Парсонса (1902–1979), Клода-Фердінанда Арон (1905–1983), Волта-Вітмена Ростоу (1916–2003), Джона-Кеннет Гелбрейт (1908–2006). Андрій Сахаров (1921–1989) про складність майбутнього та його перспективи. Футурологія як можливе наукове передбачення у критичному реалізмі Карла Раймунда Поппера (1902–1994), відкрите суспільство майбутнього. Джордж Сорос (1930) про становлення світового відкритого суспільства, його розвиток у майбутньому та про методи керування майбутнім. Образи майбутнього у романах Джорджа Оруелла (1903-1950), Станіслава Лема (1921-2006) і Айзека Азімова (1920-1992).

Тема 5. Образ майбутнього у творчих доробках українських мислителів. Поняття майбутнього як частини часу у творах Йосифа Кононовича-Горбацького (? – 1653). «Інтуїтивна дія розуму», як можливість пізнавати майбутнє, у тлумаченні Інокентія Гізеля (бл. 1600–1683). Погляди у майбутнє Феофана Прокоповича (Єлезара) (1681–1736). Логічний підхід до пізнання майбутнього Стефана Яворського (1658–1722). Роздуми над співвідношенням вічності та часу Григорія Щербацького (1725–1754). Трактатування сприйняття часу й тлумачення вічності Георгія Кониського (1717–1795). Філософське обґрунтування майбутнього людини Григорія Сковороди (1722–1794). Тлумачення майбутнього через

категорію можливості Петром Лодієм (1764–1829). Прогностичні ідеї Миколи Гоголя (1809–1852). Ідея винайдення України і думки про її майбутнє Михайла Максимовича (1804–1873), Миколи Костомарова (1817–1885) і Пантелеймона Куліша (1819–1897). Спрямованість у майбутнє Шевченкових ідеалів. Класифікація Шевченкових прогностичних ідей. Гуманістичний підхід Т. Шевченка до розгляду соціальних перетворень. Майбутній світ України у творчості Т. Шевченка. Образ майбутнього у кардіоцентризмі Памфіла Юркевича (1826–1874). Спрямовання філософії в майбутнє у працях Ореста Новицького (1806–1884) Ідеал справедливого суспільства та погляд у грядущє Михайла Драгоманова (1841–1895). Політичний аспект майбутнього України Трохима Зіньківського (1861–1891). Передбачення майбутності українського народу, всього людства, перспективи духовного розвитку людини у художніх творах і листах Івана Франка (1856–1916). Погляди на майбутнє Лесі Українки (Лариси Косач) (1871–1913). Економічні, соціально-культурні та політичні аспекти майбутнього суспільства у доробках Михайла Тугана-Барановського (1865–1919), Юліана Бачинського (1870–1940), Богдана Кістяківського (1868–1920). Погляди Михайла Грушевського (1866–1934) на майбутнє як продовження історичної тенденції з минулого й теперішнього в наступному періоді еволюції людства чи окремого народу. Синергетика історичного процесу та орієнтири майбутнього у міркуваннях В'ячеслава Липинського (1882–1931). Марксизм та українізація: думки про майбутнє України Миколи Скрипника (1872–1933). Прогностичні ідеї представників української інтелігенції другої половини ХХ ст. «Коефіцієнт майбутнього» Миколи Амосова (1913–2002).

Змістовий модуль 2. Теоретико-методологічні основи футурології

Тема 6. Майбутнє як філософська категорія. Поняття майбутнього. Проблема об'єктивності існування майбутнього. Основні течії філософії часу: презентизм, етерналізм, теорія «зростаючого блоку» часу. Онтологія майбутнього у матеріалістичній та ідеалістичній парадигмах. Визначення розвитку згідно із законами діалектики. Лінійний та циклічний погляди на процеси розвитку. Онтологія майбутнього у філософії синергетики. Онтологія майбутнього у постмодернізмі та конструктивізмі. Майбутнє як форма взаємодії об'єкта і суб'єкта, тобто оточуючого світу і людини. Антропологічні виміри майбутнього. Розум як засіб усвідомлення майбутнього. Свобода вибору як ключовий чинник невизначеності майбутнього. Парадокси телеології майбутнього. Роль духовних цінностей у цілепокладанні майбутнього. Аксиологія майбутнього. Майбутнє як найвища цінність людини. Людина як найвища цінність майбутнього. Майбутнє як чинник ідентичності соціальних суб'єктів. Проблеми гносеології майбутнього. Співвідношення раціонального та ірраціонального у передбаченні майбутнього. Роль віри у баченні майбутнього. Праксеологія майбутнього.

Тема 7. Витоки футурологічної проблематики. Образи майбутнього у давньогрецькій, германо-скандинавській та слов'янській міфологіях. Сенс майбутнього та рух до нього і в ньому у східно-азійських релігійно-світоглядних системах (конфуціанство, індуїзм, буддизм, даосизм). Біблійні модули майбутнього. Рай та пекло як полюсні моделі майбутнього та стимули людської діяльності. Проблематика детермінізму, телеологізму і провіденціалізму майбутнього. Передбачення Нострадамуса. Езотеричні тлумачення майбутнього. Утопія як модель ідеального суспільства. Небезпеки утопізму. Антиутопія

/ дистопія як образ небажаного майбутнього. Архаїзм і футуризм. Переваги та недоліки історизму. Марксистське науково-теоретичне обґрунтування майбутнього та спроби його практичної реалізації. Проблема ймовірності у пізнанні майбутнього. Наукова-фантастика: здійснення мрій та мандри у майбутнє. Безкінечність процесів виникнення і зміни системи світів. Форми розвитку і зв'язку минулого з теперішнім і майбутнім за законом неперервності. Парадокси «машини часу». Проблема об'єктивності та суб'єктивності часу. Спрямованість особистості у майбутнє. Образ Людини у світі «фентезі». Технологічне та соціальне прогнозування. Проблема співвідношення науково-технічної революції та духовного вдосконалення. Прогностика і футурологія: спільне і відмінне.

Тема 8. Основні етапи розвитку футурології як науки.

Зародження футурології. Становлення перших футурологічних шкіл та організацій у 40-х – 60-х рр. XX ст. Американська школа футурології. Дослідницька організація RAND. Розробки Германа Кана та Френсіса Фукуями у сфері науки про майбутнє. Французька школа науки про можливі варіанти майбутнього. Творчий доробок Гастона Берже і Бертрана де Жувенеля. Активістський напрям футурології Робера Юнга і Йогана Галтунга. Дослідження впливу сил індустріалізму на майбутнє у роботах Р. Арона, Дж. Гелбрейта, В. Ростоу, Я. Тінбергена. Уявленнями про альтернативні варіанти майбутнього Гарольда Лассвелла. Формування нормативного, емпіричного та критичного напрямів науки про майбутнє. Концептуалізація основних футурологічних поглядів у 70-х - 90-х рр.. XX ст. Утвердження дисципліни futures studies. Визначення проблем, з якими ймовірно зіштовхнуться наступні покоління, та стратегій їхнього вирішення. Передбачення головних структурних змін у суспільстві та відповідних трансформацій цінностей. Урахування ролі планування та передбачення. Сприяння появі в

інтелектуальній традиції більш прагматичних і менш утопічних та апокаліптичних поглядів на майбутнє. Теорії постіндустріального суспільства Деніела Белла, Елвіна Тоффлера і Джона Нейсбітта. Доповідь Римського клубу «Межі зростання». Інституалізація футурології. Провідні футурологічні організації World Future Society (WFS), World Futures Studies Federation, WFSF. Криза футурології на рубежі століть. Систематизація знань та нові виклики глобалізованого світу.

Тема 9. Предмет і функції футурології. Рівні предметної області футурології за О. Флехтхеймом. Предметна сфера футурології за П. Маласка і З. Сардаром. Теоретичні та прикладні напрямки футурологічних досліджень. Студії майбутніх (futures studies). Предмет футурології як комплексна соціально-культурна складова «майбутнього». Культурна функція футурології. Нормативно-аксіологічна функція футурології. Креативна функція футурології. Властивості образу майбутнього. Науково-прогностичний та комунікаційний аспекти функцій генерування образів майбутнього.

Тема 10. Методи футурологічного прогнозування. Прогноз і прогностична діяльність. Типи прогностичної діяльності. Прогнозування соціального буття. Мета і завдання футурологічного прогнозування. Джерела формування уявлень про майбутнє. Характеристика футурологічних прогнозів. Передбачення (foresight). Передумова (prediction). Прогноз (forecast). Техніка наукового передбачення. Філософський рівень методології футурологічного пізнання: стадіальний і циклічний підходи, діалектика і синергетика, холізм і атомізм. Загальнонауковий рівень футурологічного пізнання: екстраполяція, аналогія та інтуїція Спеціальнонауковий рівень: метод Делфі, форсайт, моделювання і сценування. Технологічний рівень: інтерполяція, SWOT-аналіз, статистичний аналіз і розрахунок.

Змістовий модуль 3. Основні сучасні футурологічні концепції

Тема 11. Геополітичні концепції майбутнього.

Глобальна системна криза. Концепції поширення глобального хаосу Дж. Мірсахаймера і Дж. Розенау. «Зіткнення цивілізацій» С. Хантингтона. Велика шахівниця та стратегічне бачення З. Бжезинського. Теорії «кінця історії» і всесвітнього «поширення демократії» Ф. Фукуями і Ж. Атталі. Концепції «уніполярності» і побудови «нового світового порядку» в роботах Ч. Краугхаммера, Г. Кіссінджера, А. Страуса. Перехідність постбіполярної геополітичної структури у прогноза Дж. Ная. Світ після Рах Americana у передбаченнях Е. Годда, П. Б'юкенена і Ч. Капчена. Концепція неоевразійства (Л. Н. Гумільов, С. Б. Лавров, О. Г, Дугин). Світ через 100 років: прогноз Дж. Фрідмана. Концепція мультиполярного світу. Проект «Велика Європа». Україна: буфер або форум? Міжцивілізаційна комунікація як геополітична функція України.

Тема 12. Моделі інформаційного та мережевого суспільства. Теоретична концепція постіндустріального суспільства Д. Белла. Роль інформації у сучасному світі та вплив процесу інформатизації на суспільство. Світ як «велике село» Д. Маклюена. Обрії суспільства постмодернізму (Ж. Бодрійяр, М. Постер), гнучкої спеціалізації (М. Пайор, Ч. Сейбл, Л Хіршхорн), публічної сфери (Ю. Хабермас, Н. Гарнем). Рівні концепції «інформаційного суспільства» М. Карвалікса. Інтернет і онлайн мережі як чинники соціальної взаємодії. Сигнали мережевого суспільства М. Кастельса. Комунікаційна влада. Автоматизація та інтернет-економіка. Економіка знань. Критика «інформаційного суспільства» С. Кроуфорд. «Інформаційне суспільство» в Україні.

Тема 13. Трансгуманізм як футурологічний сценарій.

Феномен трансгуманізму. Проблематика «трансгуманізму». Теорія деградації людини як біологічного виду. Проекти вдосконалення біологічної природи через пересадку органів, клонування і т.д. Перспективи злиття елементів або всього людського тіла з механізмами та електронікою (кіборгізація). Програми звільнення людини від тілесної і матеріальної оболонки при збереженні його свідомості, наприклад в електронних мережах, та перетворення його в безтілесного і всемогутнього духа. Прогнози створення штучного інтелекту. Втілення ідей трансгуманізму у науковій фантастиці та фентезі. Морально-етична проблематика клонування, кіборгізації, та мережевого духу. Загрози штучного інтелекту. Перспективи трансгуманізму.

Тема 14. Науково-технологічні перспективи та соціально-вігальні загрози у сучасних футурологічних прогнозах. Четверта промислова революція і конвергенції нано-, біо-, інфо- и когнитивних технологій (NBIC-конвергенції). Технологічні прогнози світу через 50 років. Майбутні загрози: глобальне потепління і кліматичні катастрофи; перенаселення, брак ресурсів; етнічні, расові, цивілізаційні, глобальні конфлікти; деформації етичних систем і статусу сім'ї; вплив на свідомість людей, Big Data і державний контроль гнучкими і м'якими методами. Протиріччя і загрози ХХІ століття в інтерпретації експертів (А. Галкін). 21 урок для ХХІ століття та коротка історія майбутнього Ю. Н. Харарі. ХХІ століття: історія не закінчується (П. Дейніченко).

Тема 15. Україна: обрії майбуття. Природні, економічні, соціально-демографічні, внутрішньо- та зовнішньополітичні виклики для України. Організоване суспільство як модель майбутнього України. Параметри модернізації. Політико-правові і моральні підвалини

демократичної організації та самоорганізації. Концепція стійкого людського розвитку. Нова українська еліта. Становлення політичної нації. Інтелектуальний потенціал нації. Освітня політика і «школа майбутнього» для України. Пріоритет культури. Моральний розвиток суспільства і особистості. Європейська політика. Стратегічні партнери. Національні інтереси.

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ОРГАНІЗАЦІЇ САМОСТІНОЇ РОБОТИ

Опанування курсом «Футурологія» передбачає формування у магістрантів критичного мислення та власного бачення перспектив майбутнього. Ці здібності мають ґрунтуватися на глибокому усвідомленні філософського фундаменту футурології, знанні методів футурологічного прогнозування, компаративістському аналізі найбільш авторитетних концепцій майбутнього, а також на широкому загальному кругозорі та творчій уяві студентів. Тому саме самостійна робота є найважливішим блоком запропонованого курсу.

Самостійну роботу слід починати з усвідомлення логіки курсу. Другим етапом є послідовне відповідно до цієї логіки ознайомлення з переліком рекомендованих основних і допоміжних джерел та формування тематичних кластерів, починаючи з включених до переліку навчальних посібників та онлайн джерел. Студент має також розширити запропонований перелік за рахунок джерел, які він самостійно відшукає в Інтернеті.

Наступний етап передбачає прочитання, критичний аналіз та творче осмислення текстів. При розгляді філософських теорій варто акцентувати увагу на ключових положеннях, що мають відношення до розуміння

майбутнього як філософської категорії та можливостей його пізнання. Вивчаючи методологію футурологічних досліджень, треба спробувати застосувати запропоновані вченими методи для складання власних образів майбутнього на різних рівнях. Аналіз сучасних футурологічних концепцій передбачає порівняння прогнозів різних авторів для утворення найбільш наближеного до об'єктивності образу майбутнього.

Самостійне вивчення кожної теми закінчується написанням авторської роботи (есе). Тему есе студент обирає із запропонованого списку або формулює самостійно. Есе є авторським твором, який викладається у довільній формі, але для дотримання стрункості у подачі авторської ідеї рекомендується, щоб матеріал мав наступні структурні елементи: 1) вступ (пролог), у якому формулюється питання (проблема); 2) виклад основного матеріалу, у якому подаються посилання на думки авторитетних вчених, здійснюється їх порівняння та обґрунтовується власне ставлення автора до означеного питання; 3) висновок (епілог), у якому підсумовується точка зору автора; 4) список використаних джерел (до п'яти). Обсяг есе – до 10 000 знаків. Есе готується та надсилається викладачеві в електронній формі. **У разі виявлення ознак плагіату есе не зараховується!**

ТЕМАТИКА АВТОРСЬКИХ РОБІТ (ЕСЕ)

До теми 1. Осмислення майбутнього у філософії Античності

1. Світ ідей як джерело майбуття у вченні Платона.
2. Категорії «можливість», «дійсність», «час», «минуле», «теперішнє», «майбутнє» у філософії Аристотеля.
3. Детермінізм буття у вченні стоїків.
4. Цицерон про дівінацію як спосіб погляду у майбутнє.
5. Фаталізм та презентизм М. Аврелія.

До теми 2. Бачення майбутнього, представлені у творах мислителів часів Середньовіччя, Відродження та Просвітництва

1. «Християнський гуманізм» як умова досягнення злагоди і гармонії у майбутньому суспільстві.
2. Утопічні проекти Т. Мора і Т. Кампанелли: порівняльний аналіз.
3. Надчуттєвість та раціоналізм у пізнанні майбутнього.
4. Теоцентризм і антропоцентризм у розумінні телеології майбуття.
5. Здобуття і вади прогресистських ідей Просвітництва.

До теми 3. Концепції майбутнього у філософії Нового часу

1. Людина як мета: кантіанська телеологія майбутнього у практиці ХХІ ст.
2. Кантівський проект правової держави і нового світового порядку у сучасних політичних реаліях.
3. Чи є сенс у майбутнього?: філософія історії Ф. – В. Шеллінга.
4. Гегелівська діалектика як методологія осягнення майбуття. Чи можна уникнути конфліктів?
5. Всесвітня історія як прогрес в усвідомленні свободи: чи підтверджується гегелівське твердження уроками ХХ-ХХІ століть?
6. Марксистський проект комунізму як майбутнього людства та практики його реалізації.

До теми 4. Основні напрями філософії майбуття другої половини ХХ ст.

1. Феноменологічне обґрунтування неможливості пізнання майбутнього. Жити сьогоднішнім?
2. Цивілізації О. Шпенглера і А. Тойнбі: де місце України?
3. Дух як дороговказ на шляху у майбутнє: чи виправдані твердження М. Бердяєва і С. Фрака у «суспільстві споживання»?
4. Майбуття як екзистенція: абсурд чи надія?
5. Відкрите суспільство: як Дж. Сорос творить майбутнє.

До теми 5. Образ майбутнього у творчих доробках українських мислителів

1. Майбутній світ України у творчості Т. Шевченка: суб'єктивні оцінки.
2. Містичний прогностицизм М. Гоголя: сенсуалізм vs раціоналізм?
3. Український кардіоцентризм: чи варто довіряти майбутнє серцю?
4. Думки про майбутнє М. Максимовича, М. Костомарова, П. Куліша. М. Драгоманова: збулось - не збулось.
5. «Коефіцієнт майбутнього» М. Амосова: спробуємо поррахувати.

До теми 6. Майбутнє як філософська категорія

1. Проблематика детермінізму, телеологізму і провіденціалізму майбутнього.
2. Переваги та недоліки історизму.
3. Проблема ймовірності у пізнанні майбутнього.
4. Майбутнє як найвища цінність людини. Людина як найвища цінність майбутнього.
5. Майбутнє як чинник ідентичності соціальних суб'єктів.

До теми 7. Витоки футурологічної проблематики

1. Образи майбутнього у давньогрецькій, германо-скандинавській та слов'янській міфологіях. Оракули і

ведуни – ірраціональні прогнози. Астрологія і хіромантия: чому в них досі вірять?

2. Сенс майбутнього та рух до нього і в ньому у східно-азійських релігійно-світоглядних системах (конфуціанство, індуїзм, буддизм, даосизм). Карма і Дао.
3. Біблійні модуси майбутнього. Рай та пекло як полюсні моделі майбутнього та стимули людської діяльності. Апокаліпсис і Воскресіння.
4. Передбачення Нострадамуса. Чи можливі часові портали?
5. Езотерика. Майбутнє вже з нами?
6. Наукова-фантастика: здійснення мрій та мандрі у майбутнє. Парадокси «машини часу».
7. Образ Людини у світі «фентезі». Термінатор. Матриця. Аватар. Аксиологія «п'ятого елементу».

До теми 8. Основні етапи розвитку футурології як науки

1. Чим було спричинене формування футурології як міждисциплінарної галузі знання?
2. Прогностичні сценарії Римського клубу.
3. Криза футурології на рубежі століть: чого не передбачили «провідці»?
4. Альтернативність варіантів майбутнього у futures studies.
5. Сучасна футурологія як інтелектуальна відповідь на нові виклики глобалізованого світу.

До теми 9. Предмет і функції футурології

1. Образ майбутнього як предметна сфера футурології.
2. Культурна функція футурології.
3. Нормативно-аксіологічна функція футурології.
4. Креативна функція футурології.
5. Науково-прогностичний та комунікаційний аспекти функцій генерування образів майбутнього.

До теми 10. Методи футурологічного прогнозування

1. Сутність та особливості футурологічного передбачення (foresight).
2. Сутність та особливості футурологічної передумови (prediction).
3. Сутність та особливості футурологічного прогнозу (forecast).
4. Філософський рівень методології футурологічного пізнання: стадіальний і циклічний підходи, діалектика і синергетика, холізм і атомізм.
5. Загальнонауковий рівень футурологічного пізнання: екстраполяція, аналогія та інтуїція.
6. Спеціальнонауковий рівень: метод Делфі, форсайт, моделювання і сценування.
7. Технологічний рівень: інтерполяція, SWOT-аналіз, статистичний аналіз і розрахунок.

До теми 11. Геополітичні концепції майбутнього

1. Концепції поширення глобального хаосу Дж. Мірсхаймера і Дж. Розенау.
2. Теорії «кінця історії» і всесвітнього «поширення демократії» Ф. Фукуями і Ж. Атталі.
3. Концепція «зіткнення цивілізацій» С. Хантінгтона.
4. «Стратегічне бачення» З. Бжезинського.
5. Світ через 100 років: прогноз Дж. Фрідмана.

До теми 12. Моделі інформаційного та мережевого суспільства

1. Концепція постіндустріального суспільства: що нам несуть третя і четверта промислові революції?
2. Обрії суспільства постмодернізму: правда інтерпретацій.
3. Світ як «велике село» Д. Маклюена: телебачення як засіб масовізації та маніпуляції.
4. Мережеве суспільство М. Кастельса: індивідуалізація та інтерактивність.
5. Інтернет як новий чинник соціальної взаємодії: злиття віртуальності та реальності.

До теми 13. Трансгуманізм як футурологічний сценарій

1. Феномен трансгуманізму: загрози і перспективи.

2. Штучний розум і дух: філософія співбуття.
3. Людина і робот: хто у домі хазяїн?
4. Коротка історія майбутнього Ю. Н. Харарі.
5. Моральні проблеми клонування і безсмертя.

До теми 14. Науково-технологічні перспективи та соціально-вітальні загрози у сучасних футурологічних прогнозах

1. Глобальне потепління і кліматичні катастрофи: хто винний і що робити?
2. Перенаселення і брак ресурсів: чи є «межі зростання» у світі нерівності?
3. Глобальний конфлікт у трикутнику США-Росія-Китай, гібридні війни, тероризм і кібератаки: чого слід боятися більше?
4. Деформації етичних систем і девальвація культури: чи призведе втрата цінностей до «кінця світу»?
5. Big Data і тотальний контроль: майбутнє у глобальному «человейніку»?

До теми 15. Україна: обрії майбуття

1. Організоване суспільство як модель майбутнього України.
2. Концепція стійкого людського розвитку: інтелектуальний капітал, соціальний капітал, національний капітал.
3. «Інформаційне суспільство» в Україні як шанс лідерського прориву.
4. Освітня політика і «школа майбутнього» для України.
5. Міжцивілізаційна комунікація як геополітична функція України.

Для оцінки змін в уявленні студентів щодо образів майбутнього, які відбулися у процесі вивчення дисципліни «Футурологія», до початку вивчення курсу та по його закінченню студенти аудиторно пишуть есе «Я, Україна і світ через 20 років».

ПИТАННЯ ДО ЗАЛІКУ

1. Античні мислителі про плинність буття у часі.
2. Тлумачення сенсу майбутнього у працях християнських теологів.
3. Перші утопічні образи майбутнього.
4. Просвітницькі ідеї прогресу і раціоналізму у прогнозуванні майбутнього.
5. Прогностичність у теоріях соціалістичного утопізму.
6. Історичний матеріалізм та комунізм як проект майбутнього для людства.
7. Позитивістський погляд на шляхи еволюції.
8. Культурно-цивілізаційний підхід до оцінки майбутнього.
9. Духовність як основа філософії майбуття російських мислителів.
10. Екзистенціалізм про можливості та способи пізнання майбутнього.
11. Образи майбутнього в українській філософії серця.
12. Онтологія майбутнього у матеріалістичній та ідеалістичній парадигмах.
13. Антропологічні виміри майбутнього.
14. Аксиологія майбутнього.
15. Американська школа футурології.
16. Французька школа науки про можливі варіанти майбутнього.
17. Утвердження дисципліни futures studies та її характеристики.
18. Особливості предметної сфери футурології.
19. Функції футурології.
20. Екстраполяція та аналогія як методи futures studies.
21. Метод Делфі, моделювання і сценування у футурології.
22. Перспективи світу, що глобалізується.
23. Поступ інформаційного суспільства.
24. Загрози глобального потепління.
25. Гуманістичні виклики технологічного прогресу.
26. Україна у футурологічних прогнозах.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Основна:

Андрущенко В. Організоване суспільство. Київ: Інститут вищої освіти АПН України, 2006. URL: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis64r_81/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=VFEIR&P21DBN=VFEIR&Z21ID=&Image_file_name=DOC%20FRE0000189.PDF&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1

Бестужев-Лада И. В. Социальное прогнозирование. Курс лекций. Часть 1. Москва: Наука, 2003. URL: <http://www.alt-future.narod.ru/Future/socprog1.htm>.

Впереди XXI век: перспективы, прогнозы, футурологи. Антология современной классической прогностики 1952–1999 / ред.-сост. И.В. Бестужев-Лада. Москва, 2000. 568 с.

Галкин А. Противоречия и угрозы XXI веку. *Журнал политической философии и социологии политики «Полития. Анализ. Хроника. Прогноз»*. 2006. №2. с. 5—21. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/protivorechiya-i-ugrozy-hhi-veka>

Голянич М. Футурологія. Філософія майбуття: монографія. Івано-Франківськ, Вид-во «Лілея-НВ», 2017. 540 с. URL: <http://194.44.152.155/elib/local/3579.pdf>

Дейниченко П. XXI век: история не кончается. URL: <http://ss.xsp.ru/st/016/>

Доклад «Samsung KX50: будущее в объективе». Каким будет мир через 50 лет? Ученые и футурологи сделали свой прогноз. The Daily Mail. 08.09.2019. URL: <https://inshe.tv/society/2019-09-08/467688/>

Почепцов Г. Г. Майбутнє: стратегії, сценарії, комунікації. Навч. посібник. Київ: Альтерпрес, 2010. 308 с. (Рос. мовою).

Прогноз развития мировой экономики с 2015 до 2050 года: PricewaterhouseCoopers. URL: <http://gtmarket.ru/news/2015/02/11/7089>

Про засади внутрішньої і зовнішньої політики. Закон України. (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2010, № 40, ст.527). Редакція від 08.07.2018, підстава - 2469-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2411-17>

Рявкин И. Е. Сущность футурологического прогноза. *Вестник культуры и искусств*. 2017. № 4 (52). С. 109–115.

Сидоренко О. В. Методологические и мировоззренческие основания современных футурологических исследований: автореф. дис. ... канд. филос. наук Орел: ОрелГАУ, 2012. 52 с. URL: <https://www.dissercat.com/content/metodologicheskie-i-mirovozzrencheskie-osnovaniya-sovremennykh-futurologicheskikh-issledovan>

Сухорольський П. М., Сухорольська І. Ю. Основні етапи розвитку футурології та її завдання в умовах сучасного світу. *Науково-теоретичний альманах «Грані»*. 2018. Т. 21. № 3. С. 116-123.

Харари Ю. Н. 21 урок для XXI века. / пер. Ю. Гольдберг. Синдбад. 2019. 416 с.

Харари Ю. Н. НОМО DEUS. Краткая история будущего. / пер. А. Андреев. Синдбад. 2015. 496 с.

Шмырина Т. А. Футурология как наука и как предсказание. (социально-философский аспект). *Вестник Тамбовского ГУ* 2011. Вып. 9 (101) с. 259-263.

Фридман Дж. Мир в следующие 100 лет. Краткий реферат. Нью Йорк: Институт демократии и сотрудничества, 2009. 29 с. URL: <https://velesova-sloboda.info › archiv › pdf › fridman-sleduyushchie-100-let>.

Brzezinski Z. Strategic Vision: America and the Crisis of Global Power. N. Y., 2012. URL: <https://orientalreview.org/wp-content/uploads/2012/12/Brzezinski-Zbigniew.-Strategic-Vision-America-and-the-Crisis-of-Global-Power.pdf>

Castells, M. The Rise of the Network Society. Information Age, vol. 1; 2nd Edition with a New Preface edition. Wiley-Blackwell, 2009. URL:

http://issuu.com/austinwillis/docs/the_rise_of_the_network_society_with_a_new_pr.pdf

Flechtheim O. K. History and Futurology. Meisenheim am Glan. Germany : Verlag Anton Hain, 1966. 126p.

Sardar Z. 2010. The Namesake: Futures; futures studies; futurology; futuristic; foresight – What's in a name? *Futures*. No 42. pp. 177–184.

Допоміжна:

Агамбен Д. Грядущее сообщество. *Социологическое обозрение*. 2008. Т. 7. № 2. С. 5-24.

Андрущенко В. «Школа майбутнього» для України і європейського простору. Вища освіта. 2017. № 1. С. 5-16. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=vou_2017_1_3

Арендт Х. Між минулим і майбутнім / Пер. з англ. Київ: Дух і літера, 2002. 321 с.

Артюхин А. С. Геополитические концепции структурного кризиса современного мира. Санкт-Петербург 2004. 234 с. URL: <http://cheloveknauka.com/geopoliticheskie-kontseptsii-strukturnogo-krizisa-sovremennogo-mira>

Бердяев Н. А. Смысл истории. Москва: «Мысль», 1990. 175 с.

Бжезинский З. Выбор мировое господство или глобальное лидерство. Москва, 2005. 342 с.

Будз В. П. Соціально_філософські погляди М. Грушевського: футурологічний аспект. Івано_Франківськ: Місто НВ. 2003. 160 с.

Бэйли Р. Развитие технологий: Возможности и проблемы. Лекция. Москва. 24 октября 2011 г. URL: <http://polit.ru/article/2011/10/24/Bailey/>

Возняк С. М., Голянич М. Ю., Москаленко Ю. М. Філософська думка України: імена та ідеї. Навчально_методичний посібник. Друге доповнене видання. Івано_Франківськ: Плай, 2003. 136 с.

Гоголь Н. В. Собрание сочинений в восьми томах. Москва: Правда, 1984.

Гумилев Л.Н. Ритмы Евразии. Москва, 1993. 428 с.

Данильян В. О. Інформаційне суспільство та перспективи його розвитку в Україні (соціально- філософський аналіз): монографія. Харків : Право, 2008. 184 с.

- Енциклопедія постмодернізму / За ред. Ч. Вінквіста та В. Тейлора; Пер. з англ. В. Шовкун; Наук. ред.. пер. О. Шевченко. Київ: Вид_во Соломії Павличко «Основи». 2003. 503 с.
- Історія української філософії: Хрестоматія. Упорядник М. В. Кашуба. Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2004. 356 с.
- Колінгвуд Робін Дж. Ідея історії. / Пер. з англ. О. Мокровольський. Київ: Основи, 1996. 615 с.
- Кониський Г. Філософські твори: У 2 т. Київ: Наук. думка, 1990. Т.2. 576 с.
- Костырев А. Г. Украина: буфер или форум? Межцивилизационная коммуникация как геополитическая функция Украины. LAP Lambert Academic Publishing, 2013. 160 с.
- Най Дж. Какой новый мировой порядок? *США: ЭПИ*. 1992. №11. С.3-12.
- Печчеи А. Сто страниц для будущего (отрывки из книги). Будущее в настоящем: Сборник. / Сост. Н. Стрельцова: под общ. ред. Э. Араб_Оглы. Москва: Прогресс, 1984. С. 26–47.
- Прокопович Феофан. Філософські твори в трьох томах / Пер. з латин. Київ: Наук. думка, 1979-1981.
- Рорти Р. «Философия и будущее» (Philosophy and the Future). Лекция. Белград. 20 августа 1994 г. URL: <https://gtmarket.ru/library/articles/2673>
- Тодд Э. После империи. Pax Americana – начало конца. Москва, 2004.
- Тойнби А. Дж. Постигание истории / Пер. с англ. И сост. Огурцов А. П. Москва: Прогресс, 1991. 736 с.
- Тузовский, И. Д. Светлое завтра? Антиутопия футурологии и футурология антиутопий. Челябинск: ЧГАКИ, 2009. 312 с.
- Франк С. Л. Духовные основы общества. Москва: Республика, 1992. 511 с.
- Фукуяма Ф. Конец истории? *Вопросы философии*. 1990. № 3. С. 14-35.
- Фукуяма Ф. Наше постчеловеческое будущее. Москва: АСТ, 2004. 324 с.

- Хайдеггер М. Время и бытие: Статьи и выступления. Москва: Республика, 1993. 447 с.
- Хандингтон С. Зіткнення цивілізацій. *Національна безпека і оборона*. 1999. №3.
- Шпенглер О. Закат Европы. Очерки морфологии мировой истории. Москва, 1993. 435 с.
- Харари Ю. Н. Sapiens. Краткая история человечества. Синдбад . 2016. 520 с.
- Юркевич П. Д. Вибране. Київ: «Абрис», 1993. 416 с.
- Яворський С. Філософські твори: у 3 т. / Ред. кол.: І. С. Захара та ін. Київ: Наук. думка, 1991. 632 с.
- Ясперс К. Смысл и назначение истории / Пер. с нем. Москва: Политиздат. 1991. 527 с.
- Hermann M., Pentek T., Otto B. Design Principles for Industrie 4.0 Scenarios: A Literature Review. Technische Universitat Dortmund. 2015. http://www.iim.mb.tu-dortmund.de/cms/de/forschung/Arbeitsberichte/Design-Principles-for-Industrie-4_0-Scenarios.pdf
- Nye J. The Paradox of American Power. Why the World's Only Superpower Can't It Go Alone. N. Y.; Oxford, 2002.

Науково-методичне видання

ФУТУРОЛОГІЯ

(Навчально-методичний комплекс)

Укладач: **Костирев Андрій Геннадійович** - кандидат політичних наук, доцент.

Підп. До друку 10.09.2019. Формат 60x84/16.
Папір офс. Гарнітура NewtonС. Друк офс.
Ум. Друк. арк. 2,92. Обл.- вид. Арк. 2,01.
Тираж 50 прим. Замовлення 575/19.
ВЦ. «Графіка» м.Чернігів, вул. Садова, 7а.